

Julkaisukanava

Tieteen termipankki määrittää julkaisukanavan välineeksi, jonka kautta julkaisu tavoittaa lukijat ja johon pääsemiseksi sen on saatava julkaisupäätös julkaisukanavan haltijalta.

Tyypillisimpiä julkaisukanavia ovat erilaiset painetut ja/tai elektroniset julkaisusarjat (esim. lehdet, kirjasarjat ja konferenssisarjat) ja kirjankustantajat. Julkaisukanavat pyrkivät yleensä julkaisemaan tietyille kohderyhmille, kuten tieteenalan asiantuntijoille, ammattilaisille tai suurelle yleisölle, suunnattuja ja valikoituja sisältöjä. [OKM:n julkaisutyypiluokitus](#) perustuu osin julkaisukanavan kohdeyleisöön. Rajanveto ei kuitenkaan ole aina yksiselitteinen, ja samassa kanavassa voidaan julkaista useille kohderyhmille tarkoitettuja sisältöjä.

Tieteelliset julkaisukanavat ovat erikoistuneet ensisijaisesti tieteellisten tutkimustulosten julkaisemiseen. Tieteellisiä lehtiä ja kirjoja julkaisevat pääasiassa tutkimusorganisaatiot, tieteelliset seurakuntat ja kaupalliset kustantajat. Tieteellisten julkaisukanavien perinteisiä tehtäviä ovat olleet tieteen tietopohjan rakentaminen, tutkimustiedon välittäminen, tulosten laadun validointi, meriittien jakaminen ja tiedeyhteisöjen rakentaminen. Asiantuntijoista koostuvat toimituskunnat tai -neuvostot ovat määrittäneet toimitustyöhön ja vertaisarviointiin liittyvät käytännöt ja standardit, jotka kaikki kanavaan julkaistavaksi tarjotut käsikirjoitukset käyvät läpi ennen julkaisemista.

Digitaalinen toimintaympäristö sekä tieteen ja tutkimustiedon avoimuuden vaatimus ovat vaikuttaneet myös julkaisukanavien toimintaan. 1990-luvulta alkaen on muodostunut uudenlaisia tieteellisiä julkaisukanavia, kuten välittömästi avoimen julkaisemisen mahdollistavia megalehtiä, julkaisualueita ja arkistoja. Näissä toimittajien ja vertaisarvioijien roolia tieteen portinvartijoina pyritään vähentämään, ja laadunarvioinnissa tarkastellaan tulosten uutuusarvon, merkittävyyden ja vaikuttavuuden sijasta tieteellisen toteutuksen ja raportoinnin pätevyyttä:

- Megalehdellä (esim. [PLOS ONE](#)) tarkoitetaan julkaisumäärältään tavallista suurempaa digitaalista tieteellistä lehteä, jonka julkaisumäärää ei rajoita painettava sivumäärä tai määrätty aihealue.
- Avoimilla julkaisualueilla (esim. [F1000 Research](#)) toimituskunta suorittaa ennakkopainoksina (preprint) julkaistaville käsikirjoituksille kevyen tarkistuksen, mutta julkaisupäätöksen tekevät avoimeen vertaisarviointiin kutsutut ulkopuoliset asiantuntijat.
- Avoimissa julkaisuarkistoissa julkaistaan artikkeleita ilman kanavan järjestämää vertaisarviointia, joko suoraan itse (esim. [Zenodo](#)) tai vähäisellä toimitusryhmän suorittamalla esitarkistuksella (esim. [ArXiv](#)). Uudentyyppiset Overlay-lehdet eivät tuota omaa sisältöä vaan valikoivat julkaisuja avoimista lähteistä, kuten julkaisuarkistoista.

Myös perinteiset tilausmaksulliset julkaisukanavat ovat muuttaneet toimintatapojaan ja mahdollistavat eri tavoin avoimen saatavuuden (open access). Valtaosa tilausmaksullisista lehdistä on nykyisin niin sanottuja hybridimuotoisia avoimia lehtiä, eli tekijä voi ostaa yksittäisiä artikkeleita avoimeksi kirjoittajamaksulla (APC, Article Processing Charges), tai ne sallivat käsikirjoituksen rinnakkaistallentamisen avoimeen julkaisuarkistoon. Näin toimii myös yhä useampi kirjakustantaja. Lisäksi on perustettu täysin avoimia lehtiä ja kirjakustantamaita, joissa julkaiseminen joko edellyttää kirjoittajamaksua tai on sekä kirjoittajille että lukijoille maksutonta (ns. Diamond OA). [Julkaisujen avoimesta saatavuudesta](#) voi lukea lisää tämän oppaan aihetta käsittelevästä luvusta.

[Julkaisumetriikassa](#) on jo varhain kiinnitetty huomiota julkaisukanavien toimintaa koskeviin lainalaisuuksiin ja pyritty mallintamaan erityisesti tieteellisten lehtien tieteenalaakohtaista erikoistumista ja määrän kasvua:

- [Bradfordin laki](#): Jos tieteelliset lehdet järjestetään alenevaan, tiettyä alaa edustavan artikkelituotannon mukaiseen järjestykseen, ne voidaan jakaa toisaalta ytimeen, jonka lehdet ovat voimakkaammin suuntautuneet yhtäältä ao. alaan, toisaalta useampiin ydintä ympäröiviin kehiin. Kehiin sisältyy yhtä paljon kyseistä alaa edustavia artikkeleita kuin ytimeen, mutta artikkelit julkaisseiden lehtien määrä kasvaa ytimeen verrattuna suhteissa $1:n:n^2$.
- [De Solla Price](#) on puolestaan mallintanut julkaisukanavien, erityisesti tieteellisten lehtien, määrän eksponentiaalisen kasvun, jonka myöhempi tutkimus on osoittanut saavuttaneen saturaatiopisteen.

Tieteellisten julkaisukanavien määrää maailmassa on yllättävän vaikea määrittää kattavasti, mukaan lukien sekä englanniksi että muilla kielillä julkaisevat kansainväliset, alueelliset ja paikalliset kanavat. Laajimpien arvioiden mukaan tieteellisiä lehtiä voi olla yli 70000 ja kirjakustantajia useita kymmeniä tuhansia. Yleisimmin käytetyt kansainväliset ja kansalliset tieteellisten julkaisukanavien rekisterit ja tietolähteet kattavat näistä vain osan, esimerkiksi:

- Web of Science: n. 22000 lehteä (SCI, SSCI, AHCI, ESCI)
- Scopus: n. 23000 lehteä
- DOAJ: n. 17500 lehteä
- Julkaisufoorumi: n. 31000 lehteä ja 3600 kirjakustantajaa

Julkaisukanaviin liittyviä tärkeitä kansainvälisiä pysyviä tunnuksia ovat ISSN, ISBN ja DOI:

- **ISSN**: International Standard Serial Number on lehden, sarjan tai muun kausijulkaisun kansainvälinen standarditunnus. Sen avulla kausijulkaisu voidaan tunnistaa ja erottaa toisista kausijulkaisuista
- **ISBN**: International Standard Book Number on kirjan tai muun erillisteoksen kansainvälinen standarditunnus. ISBN ei ole ensisijaisesti julkaisukanavan tunnistus, mutta ISBN-tunnus sisältää kustantajatunnuksen, joka voi mahdollistaa julkaisukanavana toimivan kustantajan identifioinnin
- **DOI**: Digital Object Identifier on elektronisille asiakirjoille, teksteille, kuville, äänelle, videoille ja ohjelmistoille annettava pysyvä tunnus. DOI ei ole ensisijaisesti julkaisukanavan tunnistus, mutta DOI-tunnus sisältää julkaisijatunnuksen, joka voi mahdollistaa julkaisukanavana toimivan kustantajan tai julkaisusarjan identifioinnin

Lisäksi julkaisukanavia listaavilla toimijoilla voi olla käytössä omia paikallisia tunnuksia. Esimerkiksi Julkaisufoorumin luokitamilla julkaisukanavilla (lehti/sarja, kirjakustantaja tai konferenssi) on yksilöivä Jufo ID.

Lähteet

Forsman, M. (2022) *Julkaisut ja tieteen mittaaminen: Bibliometriikan käännekohtia*. 2. tarkastettu painos. Enostone kustannus. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/343967/Forsman_Julkaisut_ja_tieteellinen_mittaaminen_2022.pdf?sequence=1

Johnson, R., Watkinson, A. and Mabe, M. (2018) *The STM report. An overview of scientific and scholarly publishing*. 5th edn. The Hague: International Association of Scientific, Technical and Medical Publishers. Saatavilla: https://www.stm-assoc.org/2018_10_04_STM_Report_2018.pdf

Pölonen, J., Guns, R., Kulczycki, E., Sivertsen, G. and Engels, T.C. (2021) National lists of scholarly publication channels: An overview and recommendations for their construction and maintenance. *Journal of Data and Information Science*, 6(1), pp. 50-86. Saatavilla: <https://doi.org/10.2478/jdis-2021-0004>

Schaffner, A.C. (1994) The future of scientific journals: Lessons from the past. *Information technology and libraries*, 13(4), pp. 239-248. Saatavilla: <https://faculty.washington.edu/jwj/lis520/schaffner.html>

Tieteen termipankki (2022) Avoin tiede: julkaisukanava. Saatavilla: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:julkaisukanava>